

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-29>

УДК 351.74(477):343.352:330.34

Саричев Володимир Іванович

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та економічної безпеки,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8544-9901>

Гапєєва Ольга Миколаївна

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та економічної безпеки,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6320-2775>

Пікуліна Олена Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Український державний університет науки і технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4803-427X>

Volodymyr Sarychev, Olha Hapieieva

University of Customs and Finance

Olena Pikulina

Ukrainian State University of Science and Technologies

**АНАЛІЗ ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ
КРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ****ANALYSIS OF THE IMPACT OF CORRUPTION ON THE ECONOMIC
SECURITY OF THE COUNTRY IN TODAY'S CONDITIONS**

Анотація. Корупція в Україні є гострою проблемою, що впливає на економічну безпеку, соціальну стабільність та міжнародні відносини країни. Її вплив простягається від внутрішніх аспектів державного управління до зовнішньоекономічної політики, створюючи перешкоди для розвитку та інтеграції України на міжнародній арені. У статті виявлено, що, незважаючи на значний зусилля у боротьбі з корупцією, Україна все ще стикається з низкою викликів, що стримують ефективність існуючих антикорупційних заходів. Акцент робиться на важливості забезпечення незалежності антикорупційних органів, необхідності подальшого удосконалення законодавства, зокрема в аспектах державних закупівель та конфлікту інтересів, та підвищення прозорості державного управління. Також аналізується роль громадянського суспільства та міжнародної співпраці у посиленні антикорупційних зусиль.

Ключові слова: корупція в Україні, економічна безпека, антикорупційні заходи, правові механізми, міжнародна співпраця.

Summary. Corruption in Ukraine is a pressing issue that affects the country's economic security, social stability, and international relations. Its influence extends from internal aspects of state governance to foreign economic policy, creating obstacles to Ukraine's development and integration into the international arena. The aim of this article is to analyze the impact of corruption on Ukraine's economic security, with a focus on the existing legal and institutional mechanisms to counteract corruption. The research is based on the analysis of scholarly works, legislative acts, reports of national and international organizations, and data from sociological surveys. This approach has allowed for a comprehensive analysis of the situation and identification of key directions for the further improvement of anti-corruption policy. The article reveals that despite significant progress in the fight against corruption, Ukraine continues to face a number of challenges that hinder the effectiveness of existing anti-corruption measures. It is emphasized that the main principle in combating corruption is the rotation and renewal of personnel in state authorities. However, implementing such measures is associated with certain institutional constraints. Emphasis is placed on the importance of ensuring the independence of anti-corruption bodies, the need for further improvement of legislation, particularly in aspects of public procurement and conflict of interest, and increasing transparency in state administration. The role of civil society and international cooperation in strengthening anti-corruption efforts is also discussed. The debatable aspects that were highlighted in the article indicate the complexity of the problem of corruption in Ukraine and the diversity of views on ways to solve it. It is important to continue the dialogue between

various stakeholders, including the government, civil society and international partners, to develop and implement effective anti-corruption strategies. The results obtained have practical significance for policymakers, analysts, and researchers dealing with the issue of corruption and its impact on socio-economic development. They provide a basis for developing more effective strategies to combat corruption, aimed at enhancing economic security and strengthening democracy in Ukraine.

Keywords: corruption in Ukraine, economic security, anti-corruption measures, legal mechanisms, international cooperation.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де економічні та політичні системи країн переплетені в складну глобальну мережу, питання корупції набуває особливої актуальності. Вона стає не лише внутрішньою проблемою держав, але й фактором, що суттєво впливає на міжнародні відносини та економічну стабільність у світовому масштабі. Ця стаття спрямована на аналіз впливу корупції на економічну безпеку країни, особливо в контексті нинішніх викликів та глобальних змін.

Корупція – це не просто відхилення від законних норм, а складне явище, що знижує ефективність державного управління, спотворює ринкові механізми та підриває довіру громадян до влади. Вона може приймати різні форми, від непрямого лобювання інтересів великого бізнесу до відвертого хабарництва та зловживання владою. Всі ці аспекти мають негативний вплив на економічну безпеку країни, оскільки ведуть до втрати ресурсів, спотворення механізмів конкуренції та підриву основ економічної стабільності.

У цій статті досліджується, як корупція впливає на різні аспекти економічної безпеки країни: від зовнішньоекономічних відносин до внутрішніх інвестицій та розвитку бізнесу. Особлива увага приділяється аналізу наслідків корупції для мікро- та макроекономічного середовища, а також вивченню засобів боротьби з корупцією та їх ефективності в сучасних умовах. Важливим аспектом є також розгляд корупції не лише як економічної, але й соціальної проблеми, що вимагає комплексного підходу та міжнародної співпраці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення корупції та її наслідків для економічної безпеки України є ключовим для розуміння сучасних викликів, з якими стикається країна. Починаючи з роботи Є. Невержицького [1], який зосереджується на соціально-економічних причинах та наслідках корупції, ми можемо бачити, як глибоко корупція вплетена в структуру українського суспільства та економіки. Автор звертає увагу на те, як корупційні дії впливають на економічні збитки країни, вказуючи на важливість цієї проблеми.

Шевченко Н., Копитко М. та Захаров О. [2, с. 38–45; 4, с. 21–28] далі розширюють обговорення, аналізуючи роль міжнародної співпраці у боротьбі з корупцією. Вони підкреслюють, що корупція не лише внутрішня проблема України, але й важлива складова міжнародної безпеки та стабільності. Їхні дослідження розкривають, як глобальна співпраця може впливати на вну-

трішньоекономічну стабільність та міжнародний імідж країни.

Живко З. та Гура В. [3, с. 78–85] продовжують аналіз, порівнюючи внутрішні дані України з міжнародними індексами корупції. Цей порівняльний підхід дозволяє оцінити, наскільки ефективними є національні зусилля у боротьбі з корупцією та які виклики залишаються невирішеними.

Шевчук І. [5, с. 234] звертає увагу на конкретний аспект корупції – тіньову економіку, яка стає загрозою для економічної безпеки України. Він зауважує, що тіньові схеми не лише впливають на офіційні економічні показники, але й підривають загальну стабільність країни.

В цьому контексті, у своїй роботі В. Самодай та Г. Ковтун [6, с. 49] висвітлюють соціальну сторону проблеми. Вони аналізують, як корупція впливає на соціальний сектор, підриваючи довіру громадян до державних інституцій та сприяючи соціальній нерівності.

Ключник Р. [7, с. 316] доповнює цю картину, вказуючи на зв'язок між бідністю та корупцією. Його аналіз свідчить, що корупція не лише сприяє зростанню бідності, але й створює сприятливі умови для подальшого розвитку корупційних практик.

Луцька К. [8, с. 61–63] зосереджується на правових механізмах протидії корупції, демонструючи, як законодавчі ініціативи можуть бути використані для боротьби з цим явищем. Вона аналізує, як правові норми можуть сприяти покращенню ситуації в Україні.

Губа М. І., Назар І. З. та Тацій О. В. [9, с. 23] розширюють обговорення, вивчаючи виклики та завдання післявоєнної відбудови економіки України. Вони підкреслюють важливість розробки ефективних антикорупційних стратегій для забезпечення стабільного та прозорого відновлення економіки.

На міжнародному рівні, дослідження Варварігоса Д. [10, с. 1–4, 5], Акаравці А., Артана С., Хаялоглу П. та С. Ердогана [12, с. 207–231], Кіршанлі Ф. [13, с. 41–57], та Жунго Ж., Ау-Йонг-Олівейра М., Ботельо А. та Мадалено М. [14, с. 20–44] вносять важливий вклад у розуміння глобального контексту корупції. Ці дослідження дають можливість оцінити вплив корупції на економічний розвиток та інновації у різних країнах та порівняти їх із ситуацією в Україні.

Таким чином, крізь призму цих досліджень, ми бачимо, як корупція впливає на різні аспекти життя в Україні – від економіки і до екології, від

внутрішньої політики до міжнародних відносин. Це дозволяє нам сформувавши більш глибоке та всебічне розуміння корупції як мультидисциплінарного явища, що вимагає комплексного підходу для його вирішення.

Мета статті. Ця стаття має на меті всебічно проаналізувати вплив корупції на економічну безпеку України, враховуючи як внутрішні, так і міжнародні перспективи. Центральною ідеєю є оцінка того, як корупція впливає на різні сфери економічного та соціального життя країни, а також розробка пропозицій щодо ефективних механізмів протидії цьому явищу.

На виконання цієї мети необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати соціально-економічні причини та наслідки корупції в Україні, звертаючи увагу на зв'язок між корупційними практиками та економічними збитками країни;
- оцінити вплив корупції на міжнародні відносини та зовнішньоекономічну діяльність України, аналізуючи роль міжнародної співпраці у боротьбі з цим явищем;
- розглянути ефективність наявних правових та інституційних механізмів протидії корупції в Україні, пропонуючи можливі шляхи їх удосконалення для підвищення економічної безпеки та соціальної стабільності країни.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз соціально-економічних причин та наслідків корупції в Україні. Корупція в Україні є багатограним явищем, що глибоко вкорінене в соціально-економічну структуру країни. У цій частині дослідження увага зосереджується на аналізі причин і наслідків корупції, з особливим акцентом на зв'язок між корупційними практиками та економічними збитками для України.

Корупція в Україні має глибокі історичні та соціальні коріння. Вона виникає з-поміж іншого через недосконалість законодавчих та інституційних рамок, відсутність прозорості у державному управлінні, а також через низький рівень довіри населення до владних структур. Крім того, низькі зарплати у державному секторі часто сприяють поширенню хабарництва як засобу «додаткового заробітку».

Корупція веде до значних економічних збитків для України. Вона спотворює ринкову конкуренцію, обмежуючи доступ до ринку нових учасників та захищаючи інтереси великих компаній, які панують у своїх сегментах ринку. Це призводить до зниження ефективності економіки, знижує інвестиційну привабливість країни та обмежує економічне зростання.

Корупція має значний негативний вплив на соціальну сферу України, викликаючи серйозні зміни у відносинах між державою та громадянами. Найважливішим аспектом цього впливу є

підрив довіри громадян до державних інституцій. Корупційні схеми в урядових структурах викликають обурення у громадськості стосовно справедливості та ефективності державного управління. Це створює враження, що закони та правила застосовуються нерівномірно, де деякі особи або групи виграють за рахунок інших.

Коли громадяни спостерігають, що корупціонери уникають покарання або отримують несправедливі переваги, це може призвести до зниження їхньої мотивації дотримуватися законів. Вони можуть відчувати, що їхні податкові внески не використовуються належним чином, що сприяє ухиленню від сплати податків та ігноруванню норм права.

Корупція сприяє соціальній нерівності, оскільки привілейовані особи мають доступ до ресурсів і можливостей, які недоступні для більшості населення. Це створює великі розриви у доходах та можливостях, що ускладнює соціальну мобільність та погіршує загальний стан соціальної справедливості.

Корупція у сферах освіти та охорони здоров'я може мати дуже серйозні наслідки. В освітній сфері це може проявлятися у видачі дипломів, що не відповідають рівню знань випускника. Це суттєво знижує якість освіти та компетентність фахівців. У сфері охорони здоров'я корупція може призвести до погіршення якості медичних послуг, що безпосередньо впливає на здоров'я населення.

Таким чином, корупція має глибокий і тривалий вплив на соціальну сферу в Україні. Вона не тільки підриває довіру громадян до держави, але й сприяє соціальній нерівності, знижує якість освіти та охорони здоров'я, а також загалом негативно впливає на соціальну стабільність та розвиток. Це підкреслює необхідність ефективних антикорупційних заходів, які могли б відновити довіру громадян та забезпечити справедливість і рівність можливостей для всіх.

Оцінка впливу корупції на міжнародні відносини та зовнішньоекономічну діяльність України. Корупція в Україні значно впливає на міжнародні відносини та зовнішньоекономічну діяльність країни, створюючи серйозні виклики та обмеження. У цьому розділі дослідження аналізується вплив корупції на міжнародний імідж України та її зовнішньоекономічні відносини, а також розглядається роль міжнародної співпраці у боротьбі з цим явищем.

Корупція негативно відображається на міжнародному іміджі України, створюючи образ країни з високим рівнем ризику для іноземних інвесторів. Це відлякує потенційних зовнішніх партнерів та інвесторів, що в свою чергу знижує інвестиційний потенціал та економічні можливості країни. Крім того, корупція є перешкодою для інтеграції України в міжнародні економічні та воєнно-політичні структури, такі як Європейський Союз та НАТО.

У сфері зовнішньоекономічної діяльності, корупція спотворює принципи міжнародної торгівлі та експортно-імпорتنих операцій. Корупційні бар'єри у формі вимагання хабарів та непрозорих вимог підривають конкурентоспроможність українських товарів на міжнародних ринках, обмежуючи зовнішньоекономічний розвиток.

Міжнародна співпраця відіграє важливу роль у боротьбі з корупцією в Україні, надаючи необхідну підтримку та допомогу. Це включає фінансову підтримку, технічну допомогу, обмін кращими практиками, правову експертизу та сприяння у розробці ефективних антикорупційних законів. Співпраця з такими міжнародними організаціями, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, та Європейський Союз, є ключовою у зміцненні інституційних та правових механізмів боротьби з корупцією в Україні.

Проте, існують значні виклики, зокрема необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, забезпечення прозорості у державному управлінні та подолання внутрішнього опору реформам. Ефективна боротьба з корупцією вимагає послідовності та рішучості у проведенні реформ, відданості принципам прозорості та демократії, щоб повністю реалізувати потенціал України на міжнародній арені.

Ефективність наявних правових та інституційних механізмів протидії корупції в Україні. У боротьбі з корупцією в Україні було вжито низку важливих заходів, включаючи створення спеціалізованих антикорупційних органів та прийняття законодавчих ініціатив. Однак, попри значні витрати ресурсів, ефективність цих заходів часто обмежується через неефективні механізми реалізації, недоліки у нормативному забезпеченні та вплив політичних факторів.

Для посилення боротьби з корупцією важливо забезпечити незалежність антикорупційних органів від політичного впливу. Незалежність цих органів є ключовою умовою для їх ефективної діяльності та відсутності політизації. Крім того, необхідно подальше вдосконалення антикорупційного законодавства. Це стосується, зокрема, законів про державні закупівлі, конфлікт інтересів та фінансування політичних партій. Ці заходи повинні сприяти зниженню можливостей для корупції та підвищенню відповідальності чиновників.

Підвищення рівня прозорості та відповідальності в державному управлінні є ще однією ключовою складовою ефективної боротьби з корупцією. Повна відкритість державних фінансів, включно з розкриттям інформації про бюджетні витрати, є важливою для підвищення довіри громадськості та зменшення можливостей для зловживань. Також важливо активізувати роль громадськості у моніторингу діяльності державних органів, що може бути досягнуто через залучення громадських організацій та засобів масової інформації.

Загалом, підвищення ефективності правових та інституційних механізмів протидії корупції в Україні вимагає комплексного підходу. Такий підхід включає посилення інституційної незалежності, вдосконалення законодавства, підвищення прозорості та відповідальності, а також активізацію ролі громадськості у моніторингу діяльності держави. Все це сприятиме підвищенню економічної безпеки та соціальної стабільності в країні.

Деякі дискусійні аспекти. Одним з основних дискусійних аспектів продовжує лишатись проблема визначення та вимірювання корупції. Корупція часто має прихований характер, що ускладнює її виявлення та оцінку. Експерти неоднозначно ставляться до методів вимірювання корупції, використовуючи різноманітні індекси та опитування, кожний з яких має свої обмеження [18].

Іншим важливим питанням є оцінка ефективності антикорупційних ініціатив та реформ. В Україні було запроваджено низку заходів для боротьби з корупцією, але існує дискусія щодо їх реальної ефективності. Критики зазначають, що деякі ініціативи не дали очікуваних результатів або були лише частково реалізовані [15, с. 1–4].

Дискусії також точаться довкола політичних аспектів корупції. Існує думка, що політичні інтереси та впливи часто перешкоджають ефективній боротьбі з корупцією [16]. Це стосується як внутрішньополітичних протистоянь, так і зовнішньополітичного впливу.

Важливим питанням є також роль громадянського суспільства у протидії корупції. Дискусії ведуться навколо того, наскільки ефективно громадянське суспільство може впливати на антикорупційну політику та які механізми мають бути впроваджені для зміцнення його ролі [17].

Таким чином, корупція в Україні та заходи щодо її подолання залишаються предметом живих дискусій. Важливо враховувати різноманітність поглядів та підходів, щоб забезпечити всебічне й об'єктивне розуміння проблеми та розробку дієвих стратегій її вирішення.

Висновки. Подане дослідження спрямоване на всебічний аналіз впливу корупції на економічну безпеку та соціальну стабільність України. Корупція в Україні є багатовекторним явищем, що впливає не тільки на внутрішній розвиток країни, але й на її міжнародні відносини. Вона підриває довіру громадян до держави, спотворює механізми ринкової конкуренції, обмежує зовнішньоекономічний розвиток та суттєво гальмує процеси інтеграції країни до впливових й потужних міжнародних інституцій.

Аналіз ефективності існуючих правових та інституційних механізмів виявив, що, незважаючи на певний прогрес, існує потреба у подальшому удосконаленні цих механізмів. Важливим аспектом є забезпечення незалежності антико-

рупційних органів, посилення законодавства та підвищення рівня прозорості державного управління. Також важливу роль відіграє громадянське суспільство, активність та участь якого може значно підсилити соціально-економічне підґрунтя боротьби з корупцією.

Дискусійні аспекти, що були висвітлені в статті, вказують на складність розв'язання проблеми корупції в Україні та різноманітність поглядів на шляхи її профілактики. Важливо продовжувати діалог між різними зацікавленими

сторонами, зокрема урядом, суб'єктами господарювання, громадянським суспільством та міжнародними партнерами, для розробки та реалізації ефективних антикорупційних стратегій.

Загалом, розв'язання проблеми корупції в Україні вимагає комплексного підходу, що включає законодавчі, інституційні та соціальні зміни. Ефективна боротьба з корупцією може значно підвищити економічну безпеку, сприяти соціальній стабільності та поліпшити міжнародний імідж України.

Список використаних джерел:

1. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен : дис. ... 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2009. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2009/09nevspf.zip (дата звернення: 26.11.2023).
2. Шевченко Н., Копитко М., Захаров О. Роль міжнародної співпраці державних органів у сфері зниження та управління рівнем корупції в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 3 (71). С. 38–45.
3. Живко З., Гура В. Рівень корупції в Україні за міжнародними оцінками. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 1 (69). С. 78–85.
4. Шевченко Н., Копитко М., Мігус І. Напрями зниження рівня корупції в Україні в умовах кризових явищ та підвищення необхідності легалізації доходів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2 (70). С. 21–28.
5. Шевчук І. В. Тіньова економіка як загроза безпеці України в економічній сфері. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1176>
6. Самодай В., Ковтун Г. Корупція: загрози та наслідки для соціуму. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2360/2281> (дата звернення: 26.11.2023).
7. Ключник Р. Бідність і корупція: соціально-економічні аспекти. Організаційний комітет. 2023. С. 316–319.
8. Луцька К. Правові засоби забезпечення протидії корупції в органах державного управління. Матеріали конференції МНЛ (20 жовтня 2023 р.). Київ, 2023. С. 61–63.
9. Губа М. І., Назар І. З., Тацій О. В. Післявоєнна відбудова економіки України: задачі і виклики. *Академічні візії*. 2023. № 23. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/543/2023-11-09> (дата звернення: 26.11.2023).
10. Varvarigos, D. Cultural persistence in corruption, economic growth, and the environment. *Journal of Economic Dynamics and Control*. 2023. Vol. 147. P. 1–17.
11. Суворова С. Г., Кульганік О. М. Тіньова економіка в Україні: стан та шляхи подолання. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8 (08). С. 168–172.
12. Acaravci, A., Artan, S., Nayaloglu, P., Erdogan, S. Economic and Institutional Determinants of Corruption: The Case of Developed and Developing Countries. *Journal of Economics and Finance*. 2023. Vol. 47(1). P. 207–231.
13. Kirşanlı, F. Corruption and Economic Growth Nexus: What has the Arab Spring Changed? *Current Research in Social Sciences*. 2023. Vol. 9(1). P. 41–57.
14. Jungo, J., Au-Yong-Oliveira, M., Botelho, A., Madaleno, M. Financial innovation, corruption, and economic growth: analysis of Sub-Saharan African countries. *International Journal of Business Innovation and Research*, 2023. Vol. 31(1). P. 20–44.
15. Reznik, O., Bondarenko, O., Utkina, M., Klypa, O., Bobrshova, L. Anti-Corruption transformation processes in the conditions of the judicial reform in Ukraine implementation. *In IJCA*. 2023. Vol. 14. P. 1.
16. Asif, K., Sabir, S., Qayyum, U. Corruption, Political Instability, and Environmental Degradation in South Asia: a Comparative Analysis of Carbon Footprint and Ecological Footprint. *Journal of the Knowledge Economy*. 2023. P. 1–25.
17. Іванова О. В. Особливості формування та утвердження в Україні засад демократії та громадянського суспільства. 2023. URL: <https://irlykhuml.univer.km.ua/handle/123456789/324> (дата звернення: 26.11.2023).
18. Oliinyk, A., Sierova, L., Hulciaieva, L. Assessment of the Impact of Corruption on Economic Growth in the Context of the EU's Anti-corruption Policy. *Economics & Education*. 2023. Vol. 8(1). P. 60–67.

References:

1. Nevmerzhytskyi, Ye. V. (2009) Corruption as a Socio-Political Phenomenon. [Doctoral dissertation: 23.00.02 – politychni instytuty ta protsesy]. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2009/09nevspf.zip (accessed November 26, 2023). (in Ukrainian)
2. Shevchenko, N., Kopytko, M., & Zakharov, O. (2023) The Role of International Cooperation of State Authorities in Reducing and Managing Corruption Levels in Ukraine. *Scholarly Notes of KROK University*, no. 3 (71), pp. 38–45. (in Ukrainian)
3. Zhivko, Z., Gura, V. (2023) The Level of Corruption in Ukraine According to International Evaluations. *Scholarly Notes of KROK University*, no. 1 (69), pp. 78–85. (in Ukrainian)

4. Shevchenko, N., Kopytko, M., Migus, I. (2023) Directions for Reducing the Level of Corruption in Ukraine in the Context of Crisis Phenomena and the Increased Need for Income Legalization. *Scholarly Notes of KROK University*, no. 2 (70), pp. 21–28. (in Ukrainian)
5. Shevchuk, I. V. (2016) The Shadow Economy as a Threat to Ukraine's Security in the Economic Sphere. *Public Administration: Improvement and Development*, no. 12. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1176> (in Ukrainian)
6. Samoday, V., & Kovtun, H. (2023) Corruption: Threats and Consequences for Society. *Economy and Society*, no. 49. Available at: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2360/2281> (accessed November 26, 2023) (in Ukrainian)
7. Klyuchnyk, R. (2023) Poverty and Corruption: Socio-Economic Aspects. *Organizational Committee*, pp. 316–319. (in Ukrainian)
8. Lutska, K. (2023) Legal Means of Counteracting Corruption in State Administration Bodies. Materials of Conferences of MNLS, (October 20, 2023, Kyiv), pp. 61–63. (in Ukrainian)
9. Huba, M. I., Nazar, I. Z., & Tatsii, O. V. (2023) Post-War Economic Reconstruction in Ukraine: Tasks and Challenges. *Academic Visions*, no. 23. Available at: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/543/2023-11-09> (accessed November 26, 2023) (in Ukrainian)
10. Varvarigos, D. (2023) Cultural Persistence in Corruption, Economic Growth, and the Environment. *Journal of Economic Dynamics and Control*, vol. 147, pp. 1–17.
11. Suvorova, S. G., & Kulhanik, O. M. (2023) The Shadow Economy in Ukraine: State and Ways of Overcoming. *Digital Economy and Economic Security*, vol. 8 (08), pp. 168–172. (in Ukrainian)
12. Acaravci, A., Artan, S., Hayaloglu, P., & Erdogan, S. (2023) Economic and Institutional Determinants of Corruption: The Case of Developed and Developing Countries. *Journal of Economics and Finance*, vol. 47(1), pp. 207–231.
13. Kirşanlı, F. (2023) Corruption and Economic Growth Nexus: What has the Arab Spring Changed? *Current Research in Social Sciences*, vol. 9(1), pp. 41–57.
14. Jungo, J., Au-Yong-Oliveira, M., Botelho, A., & Madaleno, M. (2023) Financial Innovation, Corruption, and Economic Growth: Analysis of Sub-Saharan African Countries. *International Journal of Business Innovation and Research*, vol. 31(1), pp. 20–44.
15. Reznik, O., Bondarenko, O., Utkina, M., Klypa, O., & Bobrishova, L. (2023) Anti-Corruption Transformation Processes in the Conditions of the Judicial Reform in Ukraine Implementation. *In IJCA*, vol. 14, p. 1.
16. Asif, K., Sabir, S., & Qayyum, U. (2023) Corruption, Political Instability, and Environmental Degradation in South Asia: a Comparative Analysis of Carbon Footprint and Ecological Footprint. *Journal of the Knowledge Economy*, pp. 1–25.
17. Ivanova, O. V. (2023) Peculiarities of Formation and Affirmation of Democracy and Civil Society in Ukraine. Available at: <https://irlykhuml.univer.km.ua/handle/123456789/324> (accessed November 26, 2023). (in Ukrainian)
18. Oliinyk, A., Sierova, L., & Huliaieva, L. (2023) Assessment of the Impact of Corruption on Economic Growth in the Context of the EU's Anti-corruption Policy. *Economics & Education*, vol. 8(1), pp. 60–67.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2023